

Чернега І.І.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності,
Уманський національний університет садівництва
м. Умань, Україна
e-mail: inna-chernega@ukr.net,
ORCID: 0000-0001-5573-8617

Князєв Д.О.

аспірант кафедри підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності,
Уманський національний університет садівництва
м. Умань, Україна
e-mail: daniloknazev1@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3279-1375

Пономарьова М.С.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри ЮНЕСКО
«Філософія людського спілкування
та соціально-гуманітарних дисциплін»
Державний біотехнологічний університет
Україна
e-mail: univerms@ukr.net,
ORCID ID: 0000-0001-8463-821X

Бленда Н.О.

доктор філософії з економіки, доцент,
викладач кафедри підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності,
Уманський національний університет садівництва
м. Умань, Україна
e-mail: nblenda176@gmail.com
ORCID: -0000-0001-7991-4910

**ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА
ТА УПРАВЛІННЯ КОМЕРЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ
ГАЛУЗІ ОВОЧІВНИЦТВА В УМОВАХ СУЧАСНОГО БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА**

Cherneha Inna

Doctor of Economic Sciences. Professor,
Professor Department of Entrepreneurship, Trade and Exchange Activities
Uman National University of horticulture,
Street Institutska, 1, Uman, Cherkasy region, 20300, Ukraine
E-mail: inna-chernega@ukr.net,
ORCID: 0000-0001-5573-8617

Kniaziev Danylo

*PhD student Department of Entrepreneurship,
Trade and Exchange Activities
Uman National University of horticulture,
Street Institutska, 1,
Uman, Cherkasy region, 20300, Ukraine
E-mail: daniloknazev1@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3279-1375*

Ponomarova Maryna

*Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the UNESCO department
«Philosophy of human communication and social
and humanitarian disciplines»
State Biotechnological University (SBTU), Ukraine
E-mail: univerms@ukr.net;
ORCID ID: 0000-0001-8463-821X*

Blenda Nataliia

*PhD in Economics, Associate Professor,
Lecturer at the Department of Entrepreneurship, Trade and Exchange Activity
Uman National University of Horticulture.
Street Institutska, 1, Uman, Cherkasy region, 20300, Ukraine
E-mail: nblenda176@gmail.com
ORCID: -0000-0001-7991-4910*

ECONOMIC EFFICIENCY OF PRODUCTION AND MANAGEMENT IN SCOPE OF VEGETABLE GROWING ENTERPRISES' COMMERCIAL ACTIVITIES IN THE MODERN BUSINESS ENVIRONMENT

Анотація. У статті проаналізовано та визначено, що від кожного комерційного процесу залежать ефективність комерційної діяльності, яка акумулює потенціал підприємства. Метою роботи є розкриття основних показників економічної ефективності виробництва та управління комерційною діяльністю підприємств галузі овочівництва в умовах бізнес-середовища. Показано, що характерними рисами функціонування комерційної діяльності є комплексність, системність, об'єктивність та ефективність, які дозволяють сформувати ефективну систему управління. Доведено, що досліджувані елементи ринкового середовища впливають на господарську діяльність підприємств більш м'яко та прогнозовано, на відміну від державних методів. З'ясовано, що ринкові фактори створюють саме ті необхідні для розвитку стимули й природні важелі регулювання, таким чином формуючи економічний механізм. Показано, що зростаюча конкуренція вимагає від підприємця такої організації господарської діяльності, за якої найвищі результати досягаються за найменших затрат. Підтверджено, що в умовах ринку виникає потреба в розширенні управлінських завдань, придатних для різноманітних форм власності та розвитку комерційної діяльності торговельних підприємств. Іншими словами, передбачається постійний пошук шляхів удосконалення управління.

Ключові слова: економічна ефективність, виробництво, прибуток, управління, комерційна діяльність, агровиробництво, овочівництво, інноваційний підхід, бізнес-середовище.

Abstract. An important factor in the structural changes of the national economy is the development of the commercial activity, which ensures the balance of production and consumption in regional and branch markets and promotes the development of enterprises of various types of economic activity. Management is aimed at optimizing the work of employees in order to increase the efficiency of commercial processes and achieve the ultimate goals of the enterprise. Among domestic scientists whose careers are devoted to the mentioned topic, we can single out Karman O.M., Shvets, G.O., Zakharchuk O.V., Ulyanich O.I., Kovtunuk Z.I., Ketskalo V.V., Ulyanich K.F., Rogova O.V., Kravchenko V.A., Kornienko S.I., Teryokhina L.A., Ilyinova E.M., Yurlakova O.M., Leus L.L., Sevidova I. O., Leshchenko L.O., Khareba V.V., Khareba O.V., Furman V.A. and other. Vegetable crops can rightly be called the third bread of the population. Vegetable products are diverse: root crops, stems, leaves, flowers, and fruits, which, as a rule, have dietary, protective, and medicinal properties. The Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 21, 2020, No. 1333 approved the concept of the State target program for the development of vegetable growing until 2025. The article analyzed and determined that the effectiveness of the commercial activity, which accumulates the potential of the enterprise, depends on each commercial process. The purpose of the work is to reveal the main indicators of the economic efficiency of production and management of commercial activities of enterprises in the field of vegetable growing in the conditions of a business environment. Complexity, systematicity, objectivity, and efficiency are characteristic features of the functioning of commercial activity, which allow for the formation of an effective management system. These market environment elements affect enterprises' economic activity more gently and predictably, in contrast to state methods. In addition, market factors create exactly the incentives and natural regulatory levers necessary for development, thus forming an economic mechanism. The growing competition requires an entrepreneur to organize business activities in which the highest results are achieved at the lowest costs. In market conditions, there is a need to expand management tasks suitable for various forms of ownership and the development of commercial activities of trading enterprises. In other words, a constant search for ways to improve management is assumed.

Keywords: economic efficiency, production, profit, management, commercial activity, agricultural production, vegetable growing, innovative approach, business environment.

JEL codes: M2, M11, O1, Q1, Q11.

Постановка проблеми. Овочі є незамінними продуктами харчування, які забезпечують нормальну життєдіяльність організму, оскільки сприяють повноцінному обміну речовин. Низька калорійність овочів та їх властивість стримувати перетворення вуглеводів на жири незамінні для дієтичного харчування, тому попит на них щорічно збільшується, а виробництво зростає як у світі, так і в Україні зокрема. Кінцевою метою овочівництва є ефективна реалізація виробленої продукції, налагодження стійких каналів збуту та задоволення потреб споживачів у найбільш економічно ефективний спосіб. Вибір правильного каналу збуту має принципове значення: від нього може залежати отримання прибуткової ціни та ефективне просування продукції на ринку [1].

Аналіз досліджень і публікацій. Ринкова система управління набула особливої значущості в Україні у зв'язку з переходом до ринкової економіки. В умовах ринку виникає потреба в розширенні управлінських завдань, розробці нових прийомів і методів управління, придатних для різноманітних форм власності та розвитку комерційної діяльності торговельних підприємств. Іншими словами, передбачається постійний пошук шляхів удосконалення управління. У сучасній економічній літературі бізнес-середовище розглядається як складна,

багатомірна та поліфункціональна система. Враховуючи це, досить важко створити єдине всеохоплююче визначення сутності бізнес-середовища [2].

На національному ринку овочів спостерігається слабка асортиментна політика. Структура пропозиції представлена здебільшого такими овочевими культурами, як капуста, морква, столовий буряк, цибуля, томати, огірки. Україні бракує вітамінної продукції — перцю солодкого, баклажана, часнику, багатьох зелених і салатних культур. Сумарна частка цих культур у валовому виробництві становить 6,2 %, тоді як у Європі на їх частку припадає 25–35 %.

Основоположним етапом планування виробництва й використання продукції овочівництва є баланс її споживання, в якому відображається плановий рух овочевої продукції та окремих продуктів її переробки. Баланс формування й використання загальнодержавних овоче-продовольчих ресурсів у 2016 р. свідчить, що із загальної пропозиції овочів і баштанних продовольчих культур у 10061 тис. т на продовольство використовується 69,4 %, на корм — 15,4, на посадку — 1,1, експорт — 2,2, втрати становлять близько 11,9 %. Якщо у 2000 р. виробництво овочів і баштанних продовольчих культур в країні було 6195 тис. т, то в 2010 р. — 8873 тис. т. Лише з 2010 по 2016 рр. виробництво овочевих культур демонструє динамічне зростання. Як наслідок, рівень самозабезпеченості України овочами і баштанними продовольчими культурами поступово зростає і у 2014 р. склав 103,4 %. Це показує, наскільки фонд споживання задовольняється власним вітчизняним виробництвом овочевої продукції [3].

Проведення досліджень на експериментальному рівні та статистичний аналіз їх результатів за допомогою ПК дозволяють нагромадити факти, швидко і без похибок провести їх аналіз, зробити узагальнення та практичні висновки щодо створення технологій вирощування овочевих культур, способів їх розмноження та добору кращих сортів і форм для вирощування в конкретних ґрунтово-кліматичних умовах. Розроблені програми для застосування статистичних та дисперсійних методів досліджень з допомогою ПК повинні застосовуватися кожним ученим [4].

Необхідною умовою досягнення високих темпів економічного розвитку є розробка та освоєння інноваційних продуктів і технологій. Інноваційний підрозділ повинен вимагати від виконавців подавати заключний звіт у вигляді інноваційного продукту. Наприклад, створення нового сорту, гібрида повинно закінчуватися так: модель сорту, гібрида; методи створення моделі; технологія розмноження насіння; результати практичного впровадження; рекомендації з реалізації шляхів входження у ринок; технологія отримання урожаїв високого (заданого) рівня тієї чи іншої культури [5].

У сучасних умовах для реалізації згаданого завдання необхідно більше уваги приділяти розробці моделей та механізмів комерціалізації і трансферу технологій, що в свою чергу прискорить темпи інноваційної діяльності суб'єктів господарювання та забезпечить додаткові стимули для активізації науково-технічної діяльності на рівні регіону [6].

Методика дослідження. У процесі проведення дослідження були застосовані загальнонаукові методи, а також *монографічний*: економічної ефективності виробництва та управління комерційною діяльністю підприємств галузі овочівництва як специфічної сфери економіки, де в різних аспектах та під різними кутами зору науковцями визначено цілісність системи управління комерційною

діяльністю підприємства й системність засобів організаційно-економічного забезпечення; *абстрактно-логічний, статистичний аналіз* в аналізі виробництва овочевих культур в господарствах усіх категорій, визначена структура виробництва овочевих культур, розкритий баланс овочів і баштанних продовольчих культур (включаючи консервовану та сушену продукцію в перерахунку на свіжу). Проаналізовано економічну ефективність виробництва діяльності підприємств, рівень рентабельності та чистий прибуток підприємства методом порівняння площі, з якої зібрано врожай овочевих культур в господарствах усіх категорій, та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на той факт, що на разі в системі управління агропідприємством різні типи методів взаємодіють одночасно. Але потрібно зазначити, що головними аналітичними проблемами цих методів є певна їх функціональна обмеженість, недостатність або надмірність кількості оцінних показників діяльності підприємства та високий рівень взаємозв'язку між окремими показниками. Також характерною особливістю майже всіх методів управління на підприємстві є спосіб формування оцінної системи показників.

Метою статті визначення економічної ефективності виробництва та управління комерційною діяльністю підприємств галузі овочівництва в умовах сучасного бізнес-середовища.

Виклад основного матеріалу. Комерційна діяльність повинна забезпечити реалізацію важливої функції торгівлі — товарно-грошового обміну. Для налагодження ефективного обміну в товарно-грошовій формі використовується складний арсенал комерційних методів і засобів: стимулювання збуту, оптимізація цін, прискорення оборотності, диверсифікація торговельної діяльності, активізація роздрібного продажу товарів тощо.

Сучасний стан розвитку овочівництва впродовж останніх років загалом характеризується порівняно стійким збереженням посівних площ і обсягів виробництва продукції. Адже ця галузь сільського господарства традиційно зорієнтована на забезпечення внутрішнього продовольчого ринку і менш залежна від цінової волативності та зовнішньої кон'юнктури. Нині в овочівництві займаються вирощуванням майже 70 різноманітних сільськогосподарських культур і рослин [7].

На рис 1. можемо простежити стан виробництва овочевих культур в господарствах усіх категорій з 1990—2020 рр. У 1990 р. було вироблено 6666,4 тис. т, що на 44,8 % менше, ніж у 2020 р.

Найбільше виробництво овочів було отримано в 2019 р. у кількості 9687,6 тис. т, що лише на 34,8 тис. т більше, ніж у поточному 2020 р. Овочівництво є рослинницькою галуззю сільського господарства, що передбачає вирощування овочевих культур та важливою складовою овочевого комплексу країни. Саме овочеві культури забезпечують населення важливими продуктами харчування, а промисловість — сировиною [8].

Урожайність культур сільськогосподарських — середній розмір певної продукції рослинництва, отриманої з одиниці фактично зібраної площі, який обчислено як співвідношення валового збору з основних, повторних і міжрядних посівів та фактично зібраної площі цієї культури. За визначений період урожайність овочів мала тенденцію до зростання (рис. 2). У 2020 р. урожайність

становила 207,4 ц/га, що майже вдвічі більше, ніж у 2000 р. Найбільша урожайність овочів була отримана в 2019 р. і становила 214 ц/га.

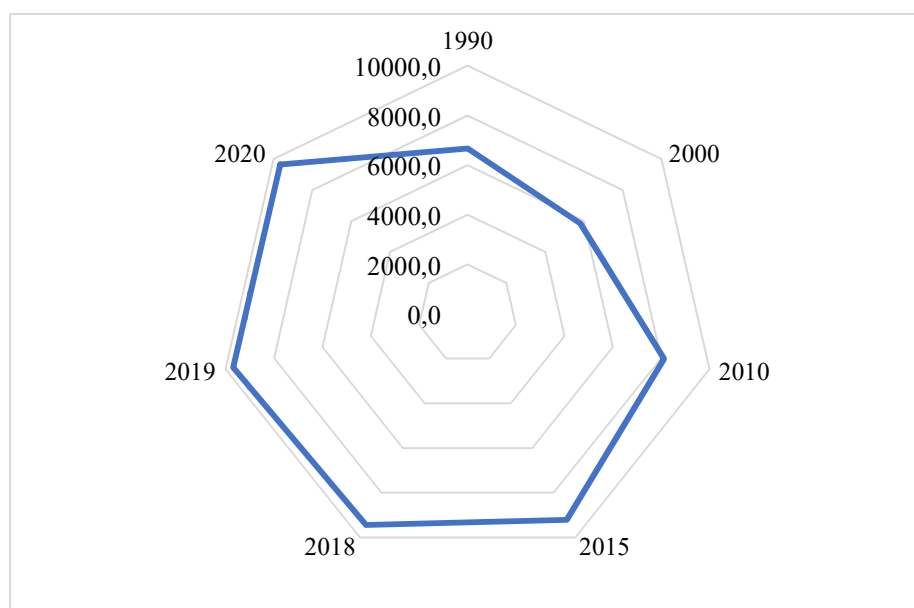

Рис. 1. Виробництво овочевих культур у господарствах усіх категорій, тис. т

Джерело: побудовано авторами на основі даних Державної служби статистики України.

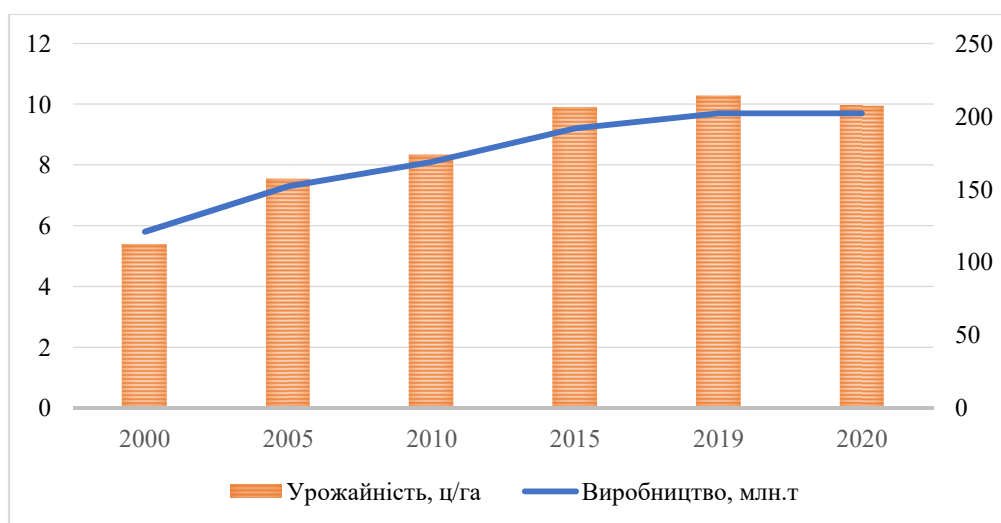

Рис. 2. Виробництво та рівень урожайності овочевих культур з 2000–2020 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі даних Державної служби статистики України.

Виробництво овочів в Україні носить нерівномірний характер. Кожний регіон, і навіть конкретний виробник, має певні особливості виробництва свіжих овочів [9]. Для України 2020 р. став дійсно турбулентним, як у контексті економічної ситуації і обмежень, пов'язаних з covid-19, так і в зв'язку з нетиповими погодними умовами. У цьому році валовий збір зерна склав 65,4 млн т, що втричі більше від потреби внутрішнього ринку. Це дозволило зберігати провідні позиції України з експорту сільгосппродукції.

Таблиця 1

**ПЛОЩА, З ЯКОЇ ЗІБРАНО ВРОЖАЙ ОВОЧЕВИХ КУЛЬТУР
В ГОСПОДАРСТВАХ УСІХ КАТЕГОРІЙ, тис. га**

Культура	Рік							2020 р. в % до 1995 р.
	1995	2000	2010	2015	2018	2019	2020	
Культури овочеві	489,3	518,6	467,8	447,1	440,3	452,4	464,9	95,0
з них культури овочеві відкритого ґрунту	485,7	516,0	464,9	440,9	433,8	446,5	458,2	94,3
зокрема								
огірки та корнішони	61,2	62,7	51,7	50,6	49,5	52,1	54,1	88,4
з них огірки та корнішони відкритого ґрунту	59,4	61,4	50,3	47,5	46,3	48,9	50,6	85,2
помідори	105,9	107,0	83,6	75,4	73,1	72,9	74,9	70,7
з них помідори відкритого ґрунту	104,6	105,9	82,4	73,0	70,5	70,5	71,9	68,7
капуста	74,8	86,6	73,1	70,2	63,7	67,3	70,6	94,4
буряк столовий	36,9	41,5	41,0	39,4	37,9	38,8	39,2	106,2
морква столова	33,7	41,0	44,2	42,8	43,1	43,0	43,5	129,1
цибуля ріпчаста	67,7	64,5	59,6	55,9	52,5	53,9	55,1	81,4
часник	20,1	23,4	19,5	20,8	22,2	23,6	23,8	118,4
перець стручковий со- лодкий і гіркий	12,7	15,0	16,1	14,7	15,2	15,4	15,8	124,4
кабачки столові	26,9	30,6	27,3	26,9	31,9	32,2	32,6	121,2
баклажани	5,5	6,7	7,1	6,0	5,2	5,2	5,1	92,7
гарбузи столові	20,9	25,1	24,8	25,9	29,2	30,6	29,8	142,6

За даними табл. 1, площа, з якої зібрано врожай овочевих культур в господарствах усіх категорій за досліджений період, має від'ємне значення. Середнє скорочення становило в середньому 15 %. Це обумовлено в першу чергу тим, що площа живлення різних овочевих культур залежить від біологічних особливостей, вегетаційного періоду рослин, ґрунтово-кліматичних умов зони та призначення культур. Найбільш економічно вигідна така площа живлення, яка забезпечує максимальний товарний урожай основної культури з одиниці площі з мінімальними витратами праці та коштів. Рівень використання сонячної енергії,

родючості ґрунту значною мірою залежить від біологічних особливостей культури, сорту, гібриду, площі живлення та її конфігурації.

Виробництво помідорів усіх видів також є найбільшим серед усіх видів овочів. Зокрема, 2020 року воно становило 2250,3 тис. ц, у з них помідори відкритого ґрунту — 2020,9 тис. ц. Досить значним є виробництво капусти, яке сягало 1774,9 тис. ц, а також цибулі ріпчастої і моркви столової, відповідно, 1033,7 і 861,9 тис. ц. Аналіз регіональної структури площ, з якої зібрано овочеві культури усіх видів показав, що найбільша площа Львівській (9,0 % усього площі від загальної зібраної площі), Херсонська (8,9 %), Дніпропетровська (7,9 %), Харківська (6,9 %, а це 31,9 тис. га). За досліджений період середня площа, з якої зібрано овочеві культури в Харківській обл., становила 30,2 тис. га (рис. 3).

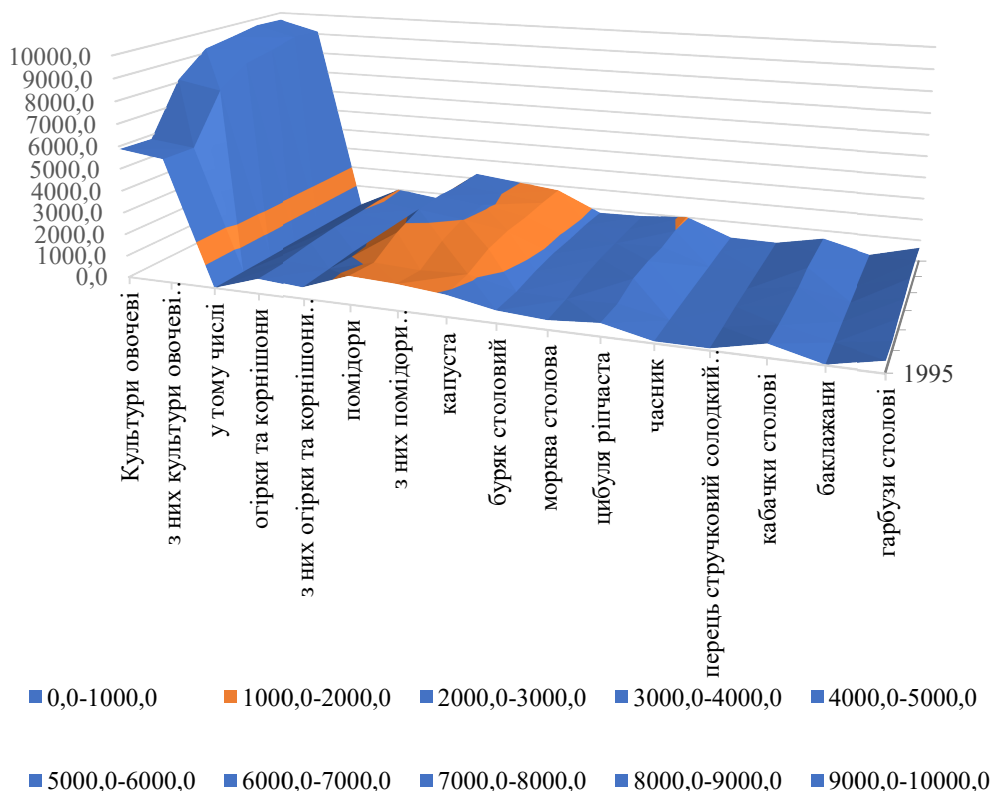

Рис. 3. Виробництво овочевих культур у 1995–2020 рр., тис. т

В аналізі структури виробництва овочевих культур, визначена частка основних овочевих культур. Як бачимо найбільша частка належить капусті та помідорам. Основними їх постачальниками загалом на внутрішній продовольчий ринок є аграрії Херсонської (13,6 % усього обсягу виробництва до підсумку), Львівської (8,4 %), Дніпропетровської (7,1 %), Харківської та Миколаївської (6,0 %) областей. Досить низьку питому вагу у загальнодержавному виробництві овочів займають також Луганська, Івано-Франківська та Сумська обл.

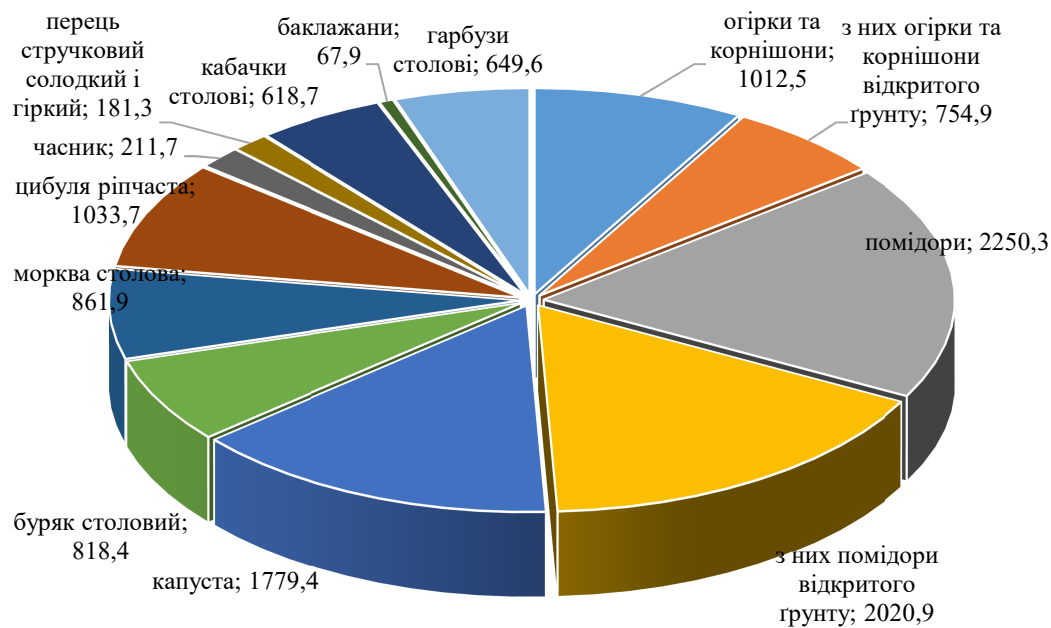

Рис. 4. Структура виробництва овочевих культур у 2020 р.

Основна мета комерції в сфері товарного обороту — отримання прибутку, який може бути використаний на розвиток та розширення підприємництва для більш повного задоволення потреб споживачів. Торгівля, задовольняючи потреби споживачів, є кінцевим ланцюгом діяльності суб'єктів ринку.

Особлива роль належить комерційній діяльності, яка пов'язана з виконанням комплексу заходів з доведення товарів від виробника до покупця. Рослині потрібно забезпечити оптимальну площу живлення, за якої ріст і розвиток відбуваються найбільш сприятливо і формується найвищі продуктивність. За надмірного загущення (тобто за малої площі живлення) рослини затінують одна одну, не забезпечуються у достатній мірі вологою та поживними речовинами, що призводить до їхнього пригнічення, зниження продуктивності, погіршення якості продукції. За надмірної площі живлення не забезпечується повне використання земельної ділянки і знижується врожайність.

За даними рис. 5 бачимо, що площа, з якої зібрано овочеві культури в Харківській області за досліджуваний період мала тенденцію до зростання. Так, у 2000 році була рекордна площа, з якої було зібрано овочеві культури в кількості 35,4 тис. га, що на 10 і 60 % більше, ніж у 2020 і 1990 рр. відповідно.

Цілі комерційної діяльності визначають її зміст: встановлення господарських і партнерських зв'язків з суб'єктами ринку; вивчення та аналіз джерел закупівлі товарів; налагодження зв'язків виробництва зі споживанням товарів, орієнтованих на попит покупців (асортимент, обсяг, оновлення продукції, що випускається); здійснення купівлі і продажу товарів з урахуванням ринкового середовища; розширення існуючих і перспективний розвиток цільових ринків товарів; скорочення витрат обороту товарів.

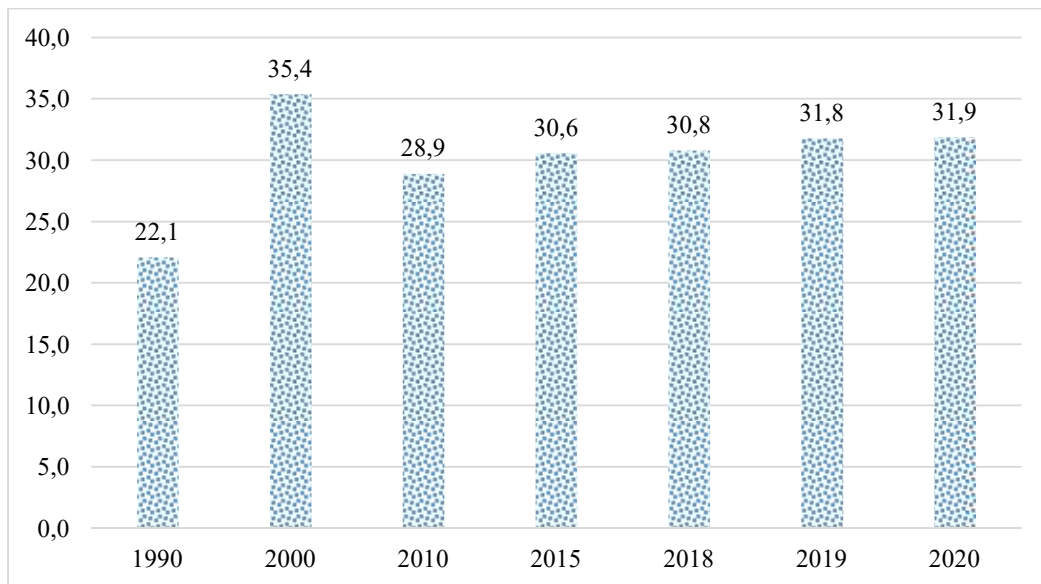

Рис. 5. Площа, з якої зібрано овочеві культури в Харківській обл., тис. га

У 2020 р. фінансовий результат до оподаткування становив 81 596,7 млн грн, що в п'ять разів більше, ніж у 2010 р., при цьому у відсотках до загальної кількості підприємства, які одержали прибуток 83,2 %, що на 13,4 % більше, ніж у 2010 р. (табл. 2).

Таблиця 2

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Показник	Рік					
	2010	2015	2017	2018	2019 ²	2020
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	17320,5	101996,1	68606,5	70770,2	93553,6	81596,7
<i>Підприємства, які одержали прибуток до оподаткування</i>						
у відсотках до загальної кількості	69,8	89,0	86,8	86,8	83,5	83,2
фінансовий результат, млн грн	22152,9	127609,0	88986,2	93549,5	115852,7	108100,9
<i>Підприємства, які одержали збиток до оподаткування</i>						
у відсотках до загальної кількості	30,2	11,0	13,2	13,2	16,5	16,8
фінансовий результат, млн грн	4832,4	25612,9	20379,7	22779,3	22299,1	26504,2
Чистий прибуток (збиток), млн грн	17253,6	101912,2	68276,8	70461,8	92892,9	81032,6
<i>Підприємства, які одержали чистий прибуток</i>						
у відсотках до загальної кількості	69,6	88,9	86,7	86,7	83,5	83,1
фінансовий результат, млн грн	22094,9	127525,5	88676,3	93249,0	115197,6	107547,0

Показник	Рік					
	2010	2015	2017	2018	2019 ²	2020
<i>Підприємства, які одержали чистий збиток</i>						
у відсотках до загальної кількості	30,4	11,1	13,3	13,3	16,5	16,9
фінансовий результат, млн грн	4841,3	25613,3	20399,5	22787,2	22304,7	26514,4
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	17,5	30,4	16,5	14,2	16,6	13,9
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	24,5	43,0	23,2	18,9	19,8	19,0
Кількість найманих працівників, тис. осіб	645,2	500,9	489,2	479,8	472,1	443,7

Рівень рентабельності всієї діяльності в 2010 р. становив 17,5 %, а вже в 2020 р. відбулося значне скорочення і становило 13,9 % (рис. 6).

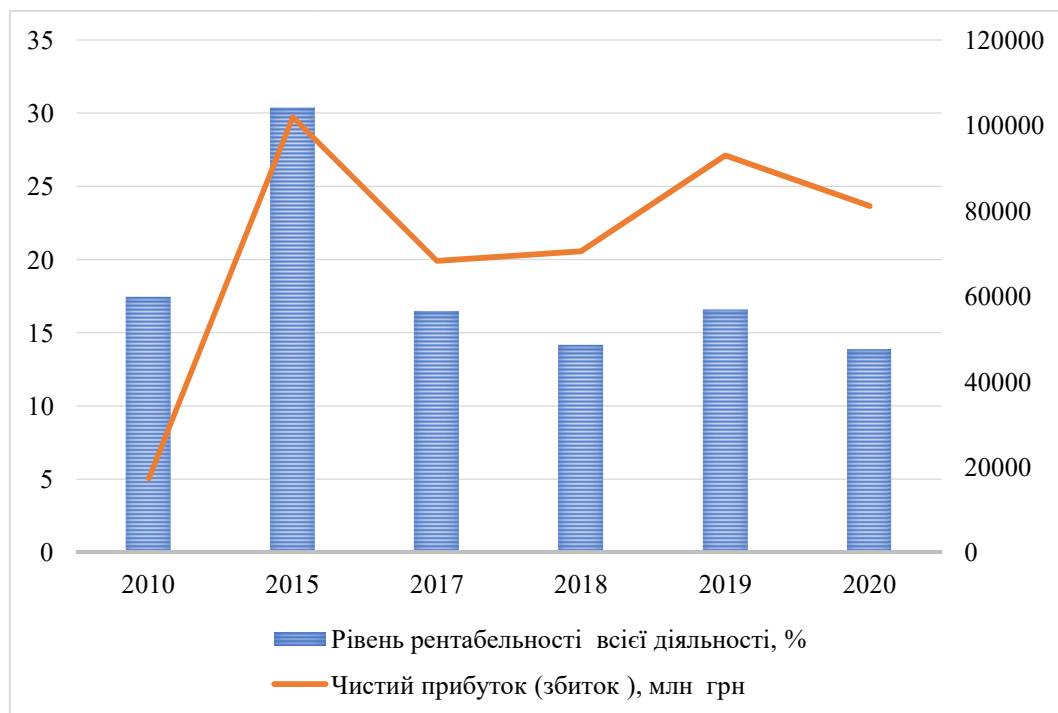

Рис. 6. Рівень рентабельності та чистий прибуток у 2010–2020 рр.

За даними аналізу митної статистики, протягом 2000–2020 рр. експорт овочів усіх видів у вартісному вимірі зріс майже вдвічі, тоді як їх імпорту суттєво збільшився. У 2021 р., на відміну від 2020 р., спостерігалось позитивне сальдо зовнішньоторговельного обігу. Досвід останніх років свідчить, що овочівництво — це ефективна галузь сільського господарства за умови застосування новітніх

технологій та правильного підходу. За інформацією FAO stat [10], світове виробництво овочів становить 976,7 млн т. Лідерами виробництва є Китай (48,8 %), Індія (9,6 %), США (3,7 %), Італія (1,4 %), Іспанія (1,3 %), Україна (1 %) і Бразилія (1 %).

При цьому об'єм ринку комерційного споживання овочевої продукції, за оцінками експертів плодоовочевої галузі, становить не менше як 60 млрд грн у гуртових цінах. Частка роздрібних мереж, які під час продажу сплачують податок на додану вартість на овочевому роздрібному ринку України, не перевищує 15 %. Останні кілька років зростає імпорт свіжої овочевої продукції, який у 2019 р. перевищив 200 тис. т, або понад 3 млрд грн у гуртових цінах.

Надходження до державного бюджету від сплати податку на додану вартість та мита становили майже 1 млрд грн і становить майже 40 млрд грн. Середні ціни на культури овочеві, реалізовані підприємствами та господарствами населення по країні, визначено за даними рис. 7.

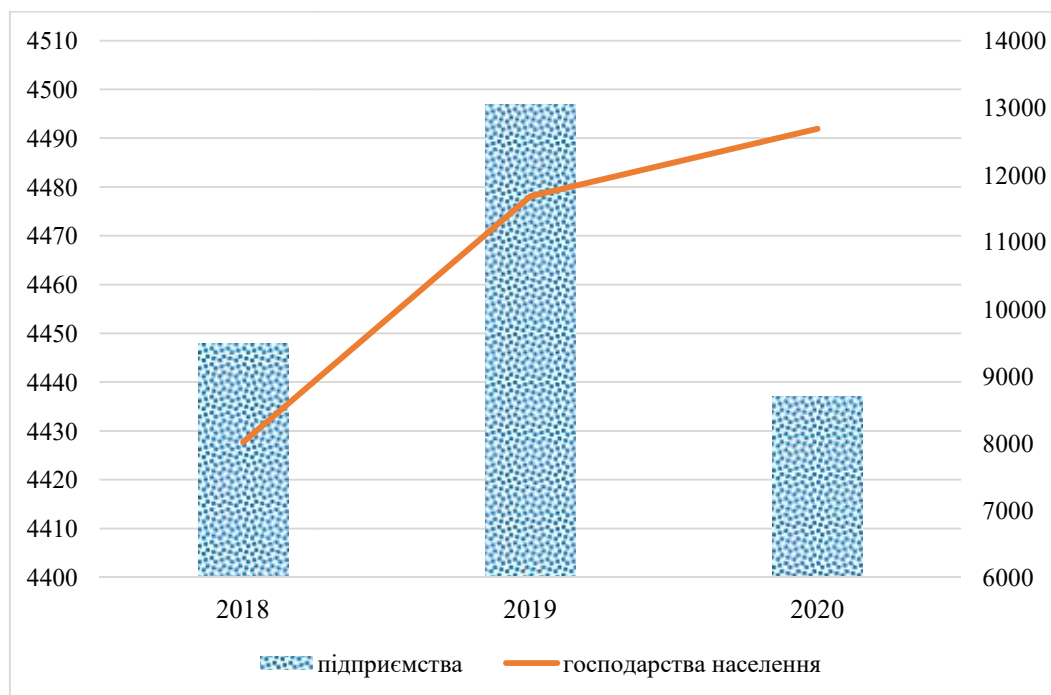

Рис. 7. Середні ціни на культури овочеві, реалізовані підприємствами та господарствами населення по країні, грн / т

Експорт свіжої овочевої та баштанної продукції щороку скорочується. Так, у 2019 р. експортні поставки ледве досягли 70 тис. т. Негативне торговельне сальдо за зовнішньоекономічними операціями зі свіжою овочевою продукцією в 2019 р. становило майже 100 млн дол. США. Ефективність функціонування овочевого бізнесу як єдиної системи значною мірою стримується внаслідок порушення партнерських відносин між органами влади, сільськогосподарськими товаровиробниками, переробними та торговельними підприємствами. Якість

продукції, яка доходить до споживача, часто не відповідає обов'язковим сертифікаційним вимогам [11].

За даними з табл. 3 і рис. 8, за останні 20 років імпорт / експорт овочів і баштанних продовольчих культур носить динамічний характер. Максимальний рівень експорту зазначеної продукції був отриманий в 2017 р. в кількості 444 тис. т, що на 34 % більше, ніж у 2020 р.

Таблиця 3

**БАЛАНС ОВОЧІВ І БАШТАННИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ КУЛЬТУР
(ВКЛЮЧАЮЧИ КОНСЕРВОВАНУ ТА СУШЕНУ ПРОДУКЦІЮ
В ПЕРЕРАХУНКУ НА СВІЖУ), тис. т**

Показник	Рік							
	2000	2005	2010	2015	2017	2018	2019	2020
Виробництво	6195	7606	8873	9792	9721	9940	10244	10148
Зміна запасів	201	196	-22	-213	-39	78	451	437
Імпорт	29	100	311	95	129	188	313	292
Усього ресурсів	6023	7510	9206	10100	9889	10050	10106	10003
Експорт	30	150	335	212	444	434	284	297
Витрачено на корм	728	1214	1337	1564	1503	1525	1535	1512
Витрачено на посів	86	90	118	110	109	112	111	110
Втрати	177	393	835	1203	1050	1052	1252	1238
Фонд споживання	5002	5663	6581	6890	6783	6927	6924	6846

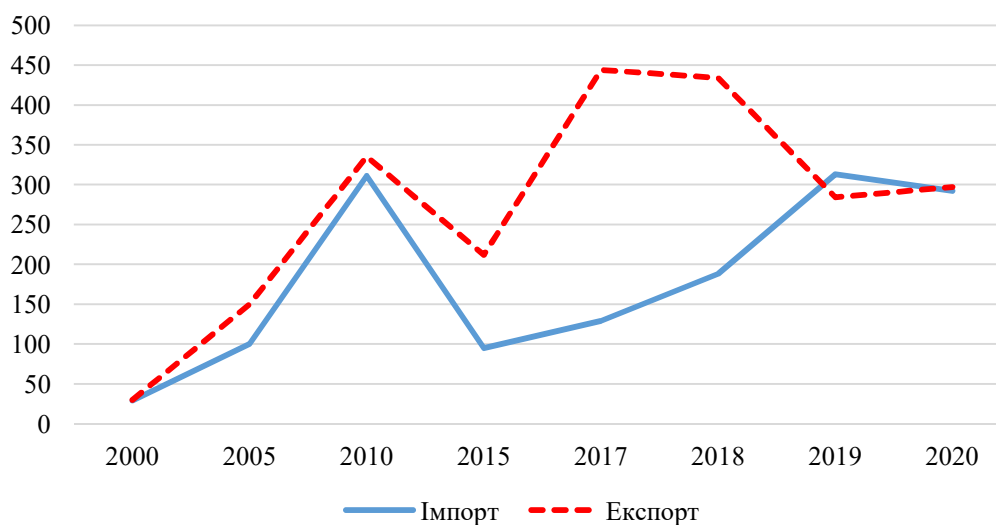

Рис. 8. Експорт / імпорт овочів і баштанних продовольчих культур (включаючи консервовану та сушену продукцію у перерахунку на свіжу), тис. т

Сьогодні однією з пріоритетних стратегій сільськогосподарського виробництва є нарощування експортного потенціалу галузі овочівництва, яка за певних умов може розвиватися досить ефективно. Підвищення ефективності виробництва овочів можливо кількома шляхами: збільшенням врожайності овочевих культур використовуючи високопродуктивні сорти і гібриди овочевих культур, органічні і мінеральні добрива, хімічні і біологічні засоби захисту рослин від шкідників і хвороб, родючі і зрошувані землі; скороченням витрат праці при вирощуванні овочевих культур, впроваджуючи індустріальні технології вирощування і збирання овочів, прогресивні форми організації праці, підвищуючи рівень механізації вантажно-розвантажувальних робіт; зниженням собівартості виробництва овочів (поглиблення спеціалізації і розвиток концентрації овочівництва, поєднання виробництва овочів у відкритому і захищеному ґрунті, скорочення витрат на насіння і садивний матеріал, на оплату праці та матеріальні ресурси, вдосконалення матеріального стимулювання праці; удосконалення способів заготівлі та реалізації овочевої продукції за допомогою ефективних каналів реалізації овочів, встановлення ринкових цін на продукцію, підвищення якості та скорочення втрат овочів в процесі виробництва і реалізації); шляхом оптимізації організації виробництва в галузі (наявність на овочівницьких підприємствах переробних підрозділів і овочесховищ, що дозволяють раціонально використовувати всю вирощену продукцію, оптимізація каналів збуту).

Досягненню поставлених цілей в галузі сільського господарства сприятиме реалізація стратегії розвитку підприємств овочевої галузі [8, 13, 14].

Однією із важливих особливостей овочівництва є його висока трудомісткість. Отже, у підвищенні економічної ефективності важливе значення має використання внутрішніх і зовнішніх інновацій, спрямованих на збільшення технічної забезпеченості галузі сучасною високопродуктивною технікою, оскільки процес зношення, старіння і вибуття прогресує [12].

Висновки. Ринок овочів є системою взаємовідносин, що формується під дією внутрішнього споживання, залежністю від кон'юнктури зовнішніх ринків продовольства, а також розвиненістю ринкової інфраструктури. Виробництво овочів в Україні носить нерівномірний характер. Кожний регіон, і навіть конкретний виробник, має певні особливості виробництва свіжих овочів. Для України 2020 р. став дійсно турбулентним як у контексті економічної ситуації та обмежень, пов'язаних з covid-19, так і в зв'язку з нетиповими погодними умовами. У процесі управління суб'єктом агрогосподарювання реалізуються загальні функції управління, на основі яких виявляються проблеми й нові можливості, здійснюється пошук оптимальних шляхів та напрямів діяльності. Функціонування і розвиток управління здійснюється завдяки методам, які дозволяють сформулювати систему правил, прийомів і підходів, що скорочують затрати часу та інших ресурсів на формування й реалізацію цілей. Це важливі ланки у системі управління, які базуються на законах і принципах управління.

Список літератури

1. Карман О. М. Організаційно-економічні засади функціонування ринку овочів в Україні. *Економіка та управління АПК*. 2013. Вип. 10. С. 189—193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecupapk_2013_10_42

2. Швець Г.О. Сучасне бізнес-середовище малого та середнього підприємництва в Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету* 34 (2017): 31-39.
3. Захарчук О. В. Ринок овочів в Україні/ Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки. 2017. № 4. С. 22-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnau_ekon_2017_4_5
4. Улянич О. І. Використання новітніх методів досліджень в овочівництві / О. І. Улянич, З. І. Ковтунюк, В. В. Кецкало, К. Ф. Улянич, О. В. Рогова // Збірник наукових праць [Інституту цукрових буряків УААН]. — 2007. — Вип. 9. — С. 267-270. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpicb_2007_9_45
5. Кравченко В. А. Якісні дослідження в овочівництві — ефективний інноваційний продукт / В. А. Кравченко, С. І. Корнієнко // Овочівництво і баштанництво. — 2014. — Вип. 60. — С. 7-14. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oib_2014_60_3
6. Терьохіна Л. А. Механізми комерціалізації та впровадження інноваційних технологій в овочівництві / Л. А. Терьохіна, Є. М. Ільїнова, О. М. Юрлакова, Л. Л. Леус // Зернові культури. — 2020. — Т. 4, № 1. — С. 202–208. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/grcr_2020_4_1_30
7. Ефективне овочівництво в Україні // <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/13931-efektyvne-ovochivnytstvo-v-ukraini.html>
8. Севідова І. О. Стан, проблеми та перспективи розвитку овочівництва в Україні / І. О. Севідова, Л. О. Лещенко // Інвестиції: практика та досвід. — 2017. — № 12. — С. 28-33. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_12_7
9. Дементьев С. Ю. Сучасний стан та перспективи виробництва продукції овочівництва в сільськогосподарських підприємствах АРКрим / С. Ю. Дементьев // Наукові праці Південного філіалу НУБіП України «Кримський агротехнологічний університет». Економічні науки. — 2013. — Вип. 152. — С. 275-282. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkaue_2013_152_42
10. Хареба В. В. Стан і проблеми розвитку галузі овочівництва / В. В. Хареба, О. В. Хареба, В. А. Фурман, О. В. Хареба // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер.: Агрономія. — 2013. — Вип. 183(1). — С. 9-14. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_agr_2013_183\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_agr_2013_183(1)_3)
11. Концепція Державної цільової програми розвитку овочівництва на період до 2025 року // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1333-2020-%D1%80#Text>
12. Лещенко Л. О. Сучасний стан розвитку овочівництва відкритого ґрунту Харківської області / Л. О. Лещенко // Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки. — 2015. — № 5. — С. 239-246. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnau_ekon_2015_5_28
13. Ponomarova, Maryna, Iryna Dolzhykova, and Vladyslava Fomenko. Стан розвитку овочівництва та збереження інноваційного агровиробництва як вектора ефективного управління. *SWorldJournal* 11-04 (2022): 114-121
14. Lomovskykh, L., et al. «Management and organizational and economic conditions of strengthening the marketing activity of the enterprise and maintaining efficient agro business.» *Financial and credit activity: problems of theory and practice* 2.37 (2021): 263-270.

References

1. Karman O. M. Orhanizatsiyno-ekonomichni zasady funktsionuvannya rynku ovochiv v Ukraini. *Ekonomika ta upravlinnya APK*. — 2013. — Vyp. 10. — S. 189-193. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecupapk_2013_10_42.
2. Shvets', Halyna Oleksiyivna. «Suchasne biznes-seredovyshe maloho ta seredn'oho pidpryyemnytstva v Ukraini.» *Visnyk Pryazov'skoho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu* 34 (2017): 31-39.

3. Zakharchuk O. V. Rynok ovochiv v Ukraini / O. V. Zakharchuk // Visnyk KHNAU. Seriya: Ekonomichni nauky. — 2017. — № 4. — S. 22-31. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnauekon2017_4_5.
4. Ulyanych O. I. Vykorystannya novitnikh metodiv doslidzhen' v ovochivnytstvi / O. I. Ulyanych, Z. I. Kovtunuk, V. V. Ketskalo, K. F. Ulyanych, O. V. Rohova // Zbirnyk naukovykh prats' [Instytutu tsukrovyykh buryakiv UAAN]. — 2007. — Vyp. 9. — S. 267-270. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpicb2007_9_45.
5. Kravchenko V. A. Yakisni doslidzhennya v ovochivnytstvi — efektyvnyy innovatsiynyy produkt / V. A. Kravchenko, S. I. Korniyenko // Ovochivnytstvo i bashtannytstvo. — 2014. — Vyp. 60. — S. 7-14. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oib2014_60_3.
6. Ter'okhina L. A. Mekhanizmy komertsializatsiyi ta vprovadzhennya innovatsiynykh tekhnolohiy v ovochivnytstvi / L. A. Ter'okhina, YE. M. Il'yinova, O. M. Yurlakova, L. L. Leus // Zernovi kul'tury. — 2020. — T. 4, № 1. — S. 202–208. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/grcr2020_4_1_30.
7. Efektyvne ovochivnytstvo v Ukraini // <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/13931-efektyvne-ovochnivnytstvo-v-ukraini.html>
8. Syevidova I. O. Stan, problemy ta perspektyvy rozvytku ovochivnytstva v Ukraini / I. O. Syevidova, L. O. Leshchenko // Investytsiyi: praktyka ta dosvid. — 2017. — № 12. — S. 28-33. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd2017_12_7.
9. Dement'yev S. YU. Suchasnyy stan ta perspektyvy vyrobnytstva produktsiyi ovochivnytstva v sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstvakh AR Krym / S. YU. Dement'yev // Naukovi pratsi Pivdennoho filialu NuBIP Ukrainy «Kryms'kyy ahrotekhnolohichnyy universytet». Ekonomichni nauky. — 2013. — Vyp. 152. — S. 275-282. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkaue2013_152_42.
10. Khareba V. V. Stan i problemy rozvytku haluzi ovochivnytstva / V. V. Khareba, O. V. Khareba, V. A. Furman, O. V. Khareba // Naukovyy visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrainy. Ser.: Ahronomiya. — 2013. — Vyp. 183(1). — S. 9-14. — Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnauagr2013_183\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnauagr2013_183(1)_3).
11. Kontseptsiya Derzhavnoyi tsil'ovoyi prohramy rozvytku ovochivnytstva na period do 2025 roku // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1333-2020-%D1%80#Text>
12. Leshchenko L. O. Suchasnyy stan rozvytku ovochivnytstva vidkrytoho gruntu Kharkivs'koyi oblasti / L. O. Leshchenko // Visnyk KHNAU. Seriya: Ekonomichni nauky. — 2015. — № 5. — S. 239-246. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnauekon2015_5_28.
13. Ponomarova, Maryna, Iryna Dolzhykova, and Vladyslava Fomenko. Stan rozvytku ovochivnytstva ta zberezhennya innovatsiynoho ahrovyrobnytstva yak vektora efektyvnoho upravlinnya. SWorldJournal 11-04 (2022): 114-121.
14. Lomovskykh, L., et al. «Management and organizational and economic conditions of strengthening the marketing activity of the enterprise and maintaining efficient agro business.» Financial and credit activity: problems of theory and practice 2.37 (2021): 263-270.